

TAKÁCS ZOLTÁN–KINCSES ÁRON

A Magyarországra érkező külföldi hallgatók területi jellegzetességei

Bevezetés

A migráció interdiszciplináris jelenség, főként a földrajz, a jogtudomány, a demográfia, a közgazdaságtan, a történelem, a munkatudomány, a szociológia, a pszichológia és a politikatudomány területét érinti. Ebből következően értelmezésének, meghatározásának is különféle vetületei lehetnek. A Központi Statisztikai Hivatal Demográfiai évkönyve (2008) szerint a nemzetközi vándorlás az eredeti (szokásos) lakóhely országának olyan tartós elhagyása, amelynek célja egy más országban való lakóhely létesítése letelepedés, tartózkodás vagy jövedelemszerző tevékenység végzése céljából. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a családegyesítés is hangsúlyos, sokszor a nemzetközi migráció egyik fő befogadási csatornáját jelenti.

Mivel a migráció motivációja gyorsan bővült, a végleges letelepedésre vagy pusztán a jövedelemszerzésre irányuló meghatározást Illés Sándor (2008) az időskori migrációval egészítette ki, aminek célja lehet a nyugdíjak vásárlóerejének jobb kihasználása vagy a kedvezőbb éghajlat keresése (mediterrán térség). A meghatározást Rédei Mária (2007) a tanulási célú migráció fogalmának bevezetésével pontosította.

A definíciók fejlődéséből is látható, hogy a migráció sem a küldő, sem a fogadó oldalon nem független attól a társadalmi-gazdasági környezettől, amelyben végbemegy; óhatatlanul magán viseli egy-egy korszak jellemző vonásait. Az ezredforduló utáni években a nemzetközi vándorlás karakterisztikáját talán leginkább a gazdasági globalizációval (például a rövidebb utazási idők és költségek, tőkemozgások, multinacionális vállalatok) és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos aggodalmakra adott nemzeti, nemzetközi stratégiák (munkaerő pótlása az előregedő nyugati társadalmakban) formálták. Régebben a migráció mintegy meghatározta a vándorlók életútját, mint olyan egyszeri, egyirányú esemény, ami a „határ” átlépésének szimbolikussá emelkedő momentumához kötődött (Kovács–Meleg 2000). A vándorlás új formái kétségbe vonják, hogy a vándorlás egyszeri aktusként mint a kibocsátó társadalmon belüli állampolgárság elvesztése és asszimiláció útján egy új társadalmi tagság megszerzéseként jelenik meg (Bonacich 1972). A folyamatban a határon átnyúló vándorlások egyre kevésbé jelentenek végleges letelepedési szándékot, sokkal inkább az életpálya egy-egy állomását. Pries (2004) a nemzetközi migrációs folyamatok négy szintű tipológiáját használja: ki- és bevándorlás, visszatérés, diaszpóra migráció és transznacionális migráció. Amikor a migrációs folyamatokban kettős jelentéstartalommal bír a fogadó és kibocsátó régió, továbbá a migráció időtartama bizonytalan és folytonos, a népességmozgást elindító *fő impulzus pedig szervezeti és gazdasági jellegű*, akkor ún. transmigránsokról beszélünk (Pries 2004, 16. o.). Tipikusan ebbe a gondolatkörbe illeszkedik a tanulási célú migráció.

Magyarország demográfiai válságban van, 1981-től kezdődően a lakónépesség száma folyamatosan csökken. A nemzetközi migráció lehetőségei képesek a népességfogyást mérsékelni (Hablicsek 2004). Demográfiai szempontból a tanulási célú migráció tanulmányozása azért is lényeges, mert sokszor a képzettek későbbi vándorlását jelzi előre. A migrációs hálózatok elmélete szerint (Kis 2007) a migráció nagyobb valószínűséggel valósul meg ott, ahol korábbi családi, baráti kapcsolatok ezt segítik. Így a tanulási célú vándorlásnak egyfajta migrációs előrejelző szerepe is van. Másrészt Magyarország abban a sajátos helyzetben van, hogy a hozzánk érkező hallgatók többsége magyar nemzetiségű. Ezért esetükben nem csupán tanulmányi célú beutazásról van szó, hanem – tudatosan vagy tudattalanul – tanulmányaik végeztével magyarországi hely kereséséről is. Ez a helyzet viszont egészen más összefüggéseket indukál, mint a szintén magyar intézményekben tanuló német, holland stb. állampolgárok esetében.

Cikkünk célja a Magyarországon tanuló külföldi állampolgárokról egy rövid helyzetkép ismertetése, a hallgatók (elsősorban szerb, román, szlovák, ukrán állampolgárságú) számának, összetételének, területi elhelyezkedésének vizsgálata, a forrás és célterületek közötti kapcsolatok bemutatása.

Tanulási célú migráció, hallgatói mobilitás

A népesség-előrejelzések azt mutatják (Hablicsek 1996), hogy a fejlett országok lakosságának aránya a fejlődő államokéhoz képest csökkenni fog. Egyszerre figyelhető meg a fejlett világ bevándorlási vonzása és a harmadik világ kivándorlóinak nyomása. A gazdasági globalizáció korszakában a *vándorok pénzügyi lehetőségei folyamatosan javulnak, a közlekedés gyorsan fejlődik, a világ különböző részei ily módon könnyebben elérhetők, a harmadik világbeli emberek egy része is bekapcsolódik a migrációs folyamatokba* (Hatton–Williamson 2005). Azaz a fejlődő országokban a népességnövekedés mellett is jelentősen növekedtek az átlagos reálkeresetek, ami folyamatosan ösztönzi a tanulási célú vándorlások volumenének növekedését. A vándorlási hajlandóság a kevesebb kötöttség miatt fiatal korban könnyebben valósul meg. Az agyelszívás, illetve az értelmiség tartós kivándorlásának problémája reális veszélyt jelent minden fejlődésben lévő ország számára.¹ A *brain drain* (agyelszívás) jelenség² több mint fél évszázados tudományos legitimitását számos kutatás és tanulmány bizonyítja. Egykor az általános tendencia jellemzően az volt, hogy a migrációs folyamatokban résztvevők *négyötöde képzetlen* (Rédei 2006), majd a gazdasági fejlődéssel, a tőkebefektetések felgyorsulásával *felzárkózott a képzett munkaerő mobilitása*. Az ezredforduló után egyre inkább domináns a tanulási célú migráció. Ennek lényege, hogy a kivándorló nem hoz végleges döntést, hanem csak meghatározott időszakra költözik el szülőhazájából, azzal a szándékkal, hogy tanulmányai befejeztével visszatér oda. Ezzel a mobilitással a szellemi tőke növelhető, *nyereség érhető el*

¹ Kelet-Közép-Európa országaiban született felsőfokú végzettségűek közül átlagosan 10–15% az OECD tagállamaiba vándorol ki. A listát vezető országok között Macedónia, Horvátország, Bosznia és Hercegovina szerepel, ahol a felsőfokú végzettségű lakosság ¼-e, illetve majdnem 30%-a emigrál (Docquier–Marfouk 2005, Idézi: Csanády–Személyi 2006).

² A kifejezést a Brit Királyi Akadémia alkalmazta először. Később számos külföldi szakirodalomban megjelenő kifejezés helyettesítette, finomította a jelenséget, újabb tudományos ismeretekkel alátámasztva. Így folyamatosan bővült a *brain drain* fogalmával társított kifejezések palettája: *human capital/human resources in science and technology, highly qualified és skilled migration, brain gain, brain exchange, brain waste, brain circulation* (Csanády–Személyi 2006).

(Rédei 2009) a befogadó országban, ugyanakkor fontos szerepet játszik az egyén tudásának bővítésében is, ami a küldő ország/régió szempontjából fontos. A földrajzi mobilitás szélesíti a látókört, stimulálja az intellektuális képességeket és bővíti az általános tudásszintet (Brooks–Waters 2011), mivel a fejlett, tudás-vezérelt gazdaságú országokban nem csupán a magasabb szakképzettséget követelik meg a munkaerőtől, hanem azt is, hogy folyamatosan bővítsék a tudásukat hozzáidomítva azt a változó követelményekhez (Gürüz 2008). A tanulmányaikat külföldön végzők többnyire jól ismerik az adott ország munkaerő-piaci sajátosságait, a lehetőségeket, a kihívásokat, az ottani szokásokat (Kollányi–Szajp 2008). A fiatalok motiváltak abban, hogy anyagi forrásaik figyelembevételével megkeressék a lehető legjobb oktatást, bárhol legyen is a világban, a globális munkaerőpiacon konkuráljanak, barátságokat kössenek, vagyis jövődöbéli üzleti partnerekkel találkozzanak. Éppen ezért a kibocsátó ország számára a legnagyobb értéket azok a diákok képviselik, akik külföldi tanulmányaik befejeztével hazatérnek (Gürüz 2008).

2006-ban a Földön mintegy 2,5 millió fő hazájától eltérő országban végzett felsőfokú tanulmányokat (Atlas of Student Mobility 2006). A diákmigráció volumene évről évre gyorsan növekszik. Ennek egyik regionális hajtóereje az egységes európai felsőoktatás átalakításáért létrehozott bolognai folyamat, amelynek egyik fő célkitűzése a mobilitás megteremtése³ és elősegítése.

Az összes külföldön tanuló hallgató 94%-át 27 célország fogadta 2006-ban. Kontinensünk országai fogadják a külföldi hallgatók 45%-át (1114 ezer fő). A legnagyobb befogadó országok sorában az Egyesült Államok dominanciája megkérdőjelezhetetlen: az összes külföldi hallgató 23%-át egyedülként fogadja. Az USA (2006-ban közel hatszáz-ezer fő), Egyesült Királyság, Németország (2006-ban közel 240–240 ezer fő), Ausztrália, Franciaország, Japán, Oroszország, Spanyolország, Belgium, Svájc volt az első tíz sorrendje. Magyarország az előkelő 19. helyet foglalta el a világban.

Magyarországra érkező hallgatók

A hazai egyetemeken, főiskolákon régóta jelen vannak a külföldi hallgatók. Felsőfokú tanulmányokat folytató külföldi hallgatók 2005/2006-ban 114 országból, 2006/2007-ben 118 országból érkeztek hozzánk (Rédei 2008). Az oktatási intézmények számára a bevételeken túl is fontos a külföldi hallgatók jelenléte. Az itt tanulók ugyanis kapcsolatokat építhetnek, híret vihetik az intézményeknek és az adott régióknak. Az egyetemi városnak pedig gazdasági előnye származik az ott élő diákokból.

A Magyarországra történő bevándorlás a nemzetközi migrációs folyamatokban sajátos helyet foglal el, mivel a bevándorlók nagy többsége (határon túli magyarok) *nem egy idegen országba, hanem többnyire a saját hazájának tekintett, ún. anyaországba „vándorol ki”* (Gödri 2004). Ez azért is jelentős, mert az emigráns nem szembesül nyelvi és kulturális akadályokkal. Ez tehát azt jelenti, hogy a kivándorló, aki már megtapasztalta szülőhazájában a kisebbségi létet, kilép ebből a státusból, és csatlakozik egy olyan társadalomhoz, amely nyelvi és kulturális szempontból, etnikai identitásában és történelmi gyökereiben azonos vele. Ők az ún. *etnikai emigránsok*, akik esetében *a kisebbségi lét*

³ http://www.tpf.hu/upload/docs/bologna2/bf_jelentes_hu_v03.pdf

elutasítása és az ebből fakadó bizonytalan jövőkép jelenti a legfőbb motivációt (Gödri 2004). Az ő esetükben a *nyelvtudás konvertálható szimbolikus tőke* (Kiss 2004), amit érvényesítenek a befogadó országban, és ezáltal előnyt élveznek a más etnikumú emigránsokkal szemben, akik viszont ambivalensek a „*hazatérni vagy maradni?*” kérdéssel kapcsolatban, hiszen ők kisebbségbe szorultak a befogadó országban (Extra–Yagmur 2004). Az egyetemisták⁴ migrációs motivációikat a következő *push és pull-tényezőkkel* magyarázzák: elsődleges ok az anyanyelvű oktatás, a vajdasági/szerbiai szegényes oktatási intézményi kínálat, korlátozott szerb nyelvtudásuk, a magyar oktatás magasabb színvonala, és nem utolsósorban a tény, hogy egy Magyarországon megszerzett diploma EU-s munkaerő-piaci legitimitást biztosíthat (T. Mirnics 2001).

A nyelv- és az esetleges helyismeret, a rokonok, ismerősök jelenléte könnyebbé teszi a külföldi állampolgárságú, magyar etnikumú egyetemisták számára. Az itt tanuló külföldi állampolgárok kétharmada magyar nemzetiségű. A 2005/06-os tanév adatai alapján a hazánkban tanulmányokat folytató külföldieknek (4515 általános iskolás, 5152 középiskolás, 717 fő a szakiskolák és 14 491 fő az egyetemek, főiskolák nappali és levelező tagozatos hallgatója) közel kétharmada (14 522 fő) a szomszédos országokból érkezett. Hasonló megállapítás igaz a migránsok teljes csoportjára is (Tóth 2002). Az általános iskolások fele, a középiskolások 67%-a, a szakiskolákban tanulónak pedig 87%-a a kisebbségben élő magyarság soraiból kerül ki. A felsőoktatási intézmények külföldi hallgatói közül a legtöbben Romániából és Szlovákiából érkeznek hazánkba (Rédei 2008, 1. táblázat).

1. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező külföldi állampolgárságú nappali tagozatos hallgatók száma, 1995–2010

Tanév	Összes külföldi	Ezen belül			
		szerbiai	romániai	ukrajnai	szlovákiai
1995/1996	6 300	596	1 019	361	373
1996/1997	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
1997/1998	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
1998/1999	7 111	281	940	387	724
1999/2000	7 711	843	1 146	495	875
2000/2001	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
2001/2002	8 556	822	1 664	592	1 208
2002/2003	8 605	796	1 549	590	1 467
2003/2004	9 371	663	1 597	709	1 479
2004/2005	9 946	714	1 580	788	1 430
2005/2006	10 974	755	1 713	858	1 563
2006/2007	11 618	765	1 732	892	1 574
2007/2008	12 212	871	1 714	858	1 604
2008/2009	13 681	868	1 816	829	1 827
2009/2010	15 035	1 009	1 697	896	1 943
2010/2011	15 889	1 136	1 436	862	2 034

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Oktatási évkönyv, 2010/2011. KSH, Bp., 2011.

4 Vajdasági (szerbiai) fiatalok körében végzett kutatások.

Erdei (2005) szerint a határon túli hallgatók mobilitásában három korszak különíthető el:

1. A rendszerváltás utáni Magyarország egyik kiemelt célkitűzése a határon túli magyar értelmiségi réteg megerősítése volt (Horváth 2004), elsősorban az anyaországi oktatási intézményekbe való beiskolázásuk révén.

2. Az 1990-es évek közepétől az ösztöndíjas helyek számát korlátozták, így az ideérkező hallgatók egy jelentős hányada ekkortól már költségtérítéses képzésben vett részt (Erdei 2005).

3. Az európai uniós csatlakozásunkkal előbb a szlovák, 2007-től pedig a román hallgatók is – az uniós jogszabályoknak megfelelően – a magyar állampolgárokkal azonos jogokkal tanulhatnak a hazai felsőoktatásban (Erdei 2005). Ez magyarázza, hogy a szlovákiai hallgatók felülreprezentáltak, míg a szerbiai és ukrainai főiskolások, egyetemisták alulreprezentáltak a Magyarországon élő külföldiek állampolgárságok szerinti megoszlásához képest.

Talán nem tévedünk, ha 2010. augusztus 20-tól, azaz az új állampolgársági törvény (kettős állampolgársági törvény) hatályba lépésétől (2011. január 1-jétől számított gyakorlatba ültetésétől) számítjuk a negyedik korszakot. Az állampolgársági jogok folytán hosszabb távon a szerbiai és ukrainai hallgatók növekvő arányát lehet jósolni, akik már mint magyar állampolgárok fognak a magyar felsőoktatási intézményekben tanulni, függetlenül elsődleges állampolgárságuktól. Másrészt kutatásunk egy olyan adatbázis feldolgozását, annak részadatainak bemutatását célozza meg, ahol a felvételi rendszer adataiból (még) konkrétan láthatók az állampolgársági adatok. A jövőben erre előreláthatólag nem lesz lehetőség, így kutatásunkkal azt a (talán túlzások nélkül mondható) történelmi időszakot szeretnénk bemutatni, amikor Magyarországra a tanulási célú migráció céljával szerb, román, szlovák és ukrán állampolgárságú – szinte kivétel nélkül magyar – hallgatók érkeztek.

2. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező külföldi állampolgárságú hallgatók száma főbb állampolgárságok szerint, 2005–2011

Állampolgárság	Fő
Szlovák	7 311
Román	4 133
Szerb	3 438
Ukrán	1 894
Horvát	117
Indiai	95
Német	77
Osztrák	57
Szlovén	46
Vietnámi	39
Egyéb	355
<i>Összesen</i>	<i>17 562</i>

Az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. adatbázisa⁵ szerint 2005 és 2011 között mintegy 17 562 külföldi diák jelentkezik magyarországi felsőoktatási intézménybe. A szlovák és a román állampolgárok továbbra is a legnagyobb számban jelentkeznek hazánk egyetemeire. A legfrissebb adatok szerint a küldő országok száma 72-re csökkent, miközben a szomszédos országok súlya 96,7%-ra növekedett.

Területi vizsgálatok

A tanulási célú migrációs folyamatok koncentráltak. A legtöbb külföldi állampolgár Budapestre és a hagyományos vidéki egyetemi központokba érkezik.

3. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező külföldi állampolgárságú hallgatók száma főbb magyar települések szerint, 2005–2011

Település	Fő
Budapest	8 684
Szeged	2 309
Debrecen	1 631
Győr	1 017
Sopron	678
Pécs	531
Nyíregyháza	512
Tatabánya	431
Miskolc	405
Gödöllő	357
Eger	204
Kecskemét	177
Gyöngyös	158
Veszprém	145
Kaposvár	69
Szombathely	45
Egyéb	209
<i>Összesen</i>	<i>17 562</i>

Az elvándorlási helyek általában megegyeznek a nagyobb számú magyar népességgel rendelkező határon túli városokkal. Értelemszerűen innen indul a tanulmányi célú migráció szándékával a legtöbb tanuló Magyarország felé. A 17 ezer főből 2500 esetben nem szerepelt az állandó lakóhely országához tartozó település.

⁵ Az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. külföldi hallgatókat tartalmazó adatbázisát Dr. Veroszta Zsuzsanna és Fodor Szabolcs bocsátotta a szerzők rendelkezésére, amiért köszönetet mondunk. Tanulmányunk az adatbázis részleges feldolgozásának eredménye. A további adatokat Takács Zoltán a doktori disszertációjában elemzi.

4. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező külföldi állampolgárok száma főbb állandó lakóhelyek szerint, 2005–2011

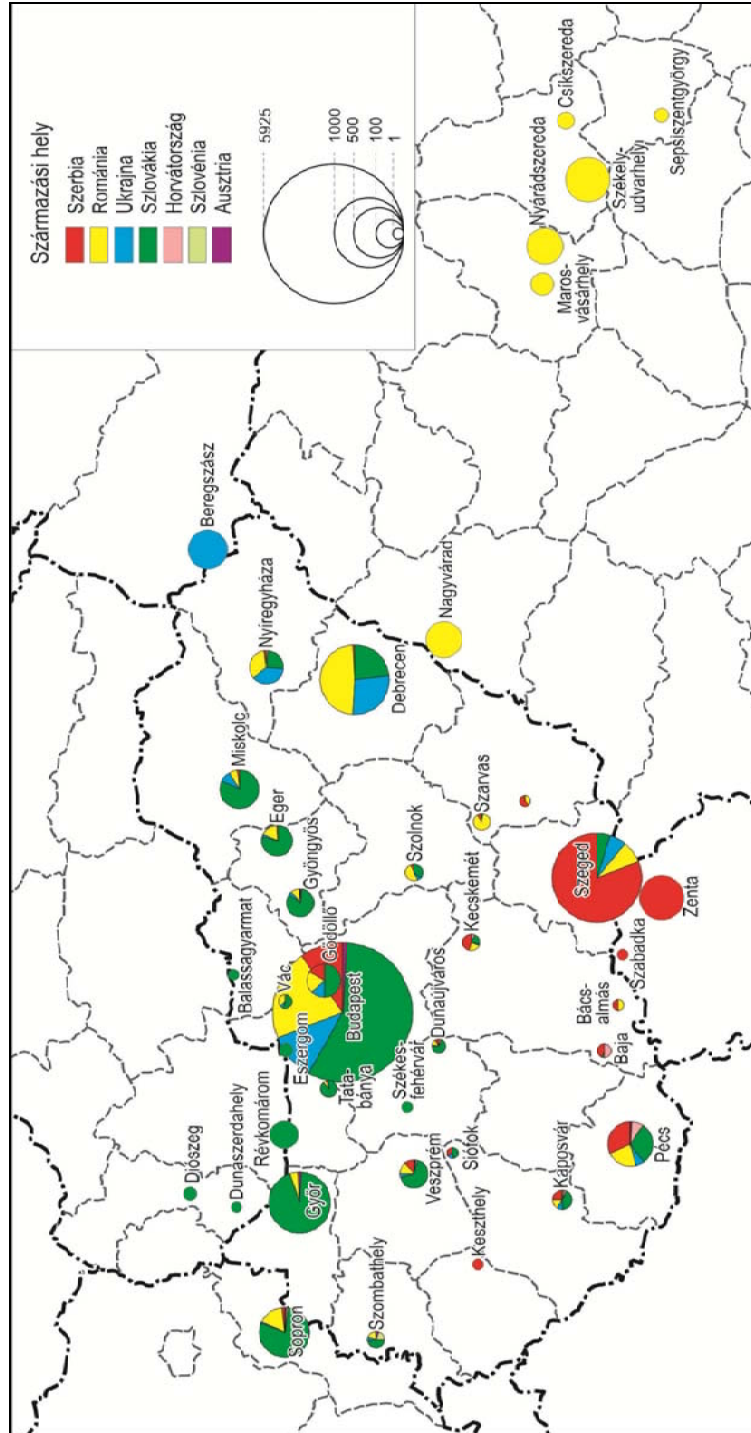
Település	Fő
Komárom	1 356
Dunaszerdahely	1 265
Érsekújvár	968
Szabadka	781
Magyarkanizsa	650
Zenta	592
Léva	406
Töketerebes	389
Rimaszombat	349
Nagyvárad	332
Topolya	320
Székelyudvarhely	289
Ada	255
Beregszász	252
Nagyszőlős	250
Marosvásárhely	241
Galánta	229
Nagymihály	224
Szatmárnémeti	198
Losonc	196
Ungvár	191
Nagykürtös	184
Csíksereda	167
Sepsiszentgyörgy	163
Nagykároly	155
Óbecse	148
Egyéb	7 012
<i>Összesen</i>	<i>17 562</i>

Célunk, kapcsolatot találni az eredeti külföldi és a jelenlegi magyar terület között (NUTS3, tehát magyar fogalmakkal megyei szinten), illetve az egyetemistákat e területi jellemzőik alapján vizsgálni. Hipotézisünk szerint karakteres kapcsolatok vannak az elvándorlás és a célterületek között, azaz jellemző, hogy a Kárpát-medence melyik részéről Magyarországon belül hová, milyen tulajdonságú egyetemisták mozognak. A cikk további része ezen hálózatok területi tulajdonságait igyekszik bemutatni.

A szomszédos országok közül Szlovákia, Románia, Szerbia és Ukrajna számít a legnagyobb küldő országoknak, így a továbbiakban rájuk koncentrálnak. A tanulmányozott területi szint a NUTS3, ahol releváns részletesebb adatokat is megadunk. Ez a területi osztályozási szint Szlovákia, Románia és Szerbia esetében rendelkezésre áll. Ukrajna kivételt képez, nem létezik ilyen beosztás. Az *oblasty* szint integráltabb, a *rajon* pedig részletesebb ennél. Mivel Ukrajnán belül Kárpátalját vizsgáljuk (hiszen a hallgatók túlnyomó többsége innen érkezik), így a finomabb beosztást fogjuk alkalmazni.

1. ábra

A magyar akkreditált felsőoktatásban résztvevők száma a Kárpát-medencében, 2005–2010

Kartográfia: Dr. Tátrai Patrik, MTA CSFK FTI, 2012.

Megjegyzés: a határon túli jelek a magyar felsőoktatási intézmények külföldi karait jelölik.

Célunk kapcsolatot találni az eredeti, állandó, külföldi lakóhelyek és a jelenlegi magyar megyék között. Ennek érdekében az országok területét (pontosabban Erdélyt, a Vajdaságot, Kárpátalját és Szlovákiát) olyan csoportokra osztjuk, amelyek átfedésmentesek és teljesen lefedik az országokat. Általános elv, hogy a határ menti és a központi régiókat külön csoportba soroljuk. Magyarországot tekintve minden esetben három csoportot különböztettünk meg: Közép-Magyarországot, az adott határ menti megyéket és a többi megyét, míg a külföldi országok esetén is a határ menti megyék és a többi megye került külön csoportba. A csoportosítások után az áramlások nagysága és a hallgatók életkora szerint vizsgáltunk tovább.

Szlovákia

Az eredeti (szlovákiai) lakóhelyeket két csoportba soroljuk, amelyek teljesen lefedik Szlovákiát. Az első csoportot a határhoz közel eső beszercebányai, nyitrai, nagyszombati és kassai körzetek alkotják, a másodikba pedig a többi (eperjesi, pozsonyi, trencsényi, zsolnai) terület tartozik.

A magyar csoportosítás: határ menti megyék, Közép-Magyarország, egyéb megyék. Pest megye az első két csoportban is szerepelhetne, de csak az utóbbiban szerepeltetjük. Ennek oka egyrészt az átfedésmentesség, másrészt a többi országgal való összehasonlíthatóság.

5. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező szlovákiai diákok megoszlása az eredeti szlovákiai területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

Szlovák oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Dél-Szlovákia	15,67	26,14	58,19	100,00
Észak-Szlovákia	13,10	10,71	76,19	100,00
<i>Végösszeg</i>	<i>15,63</i>	<i>25,93</i>	<i>58,44</i>	<i>100,00</i>

6. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező szlovákiai diákok megoszlása a jelenlegi magyar területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

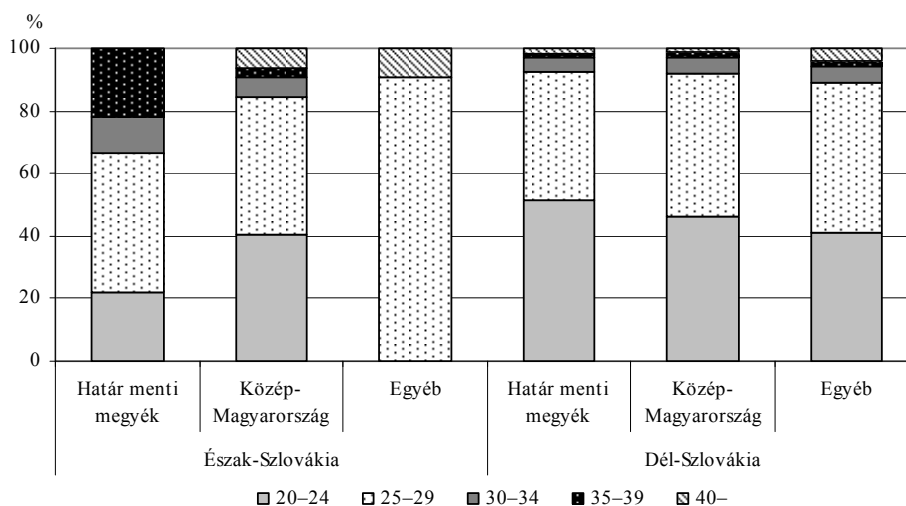
Szlovák oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Dél-Szlovákia	98,86	99,44	98,22	98,63
Észak-Szlovákia	1,14	0,56	1,78	1,37
<i>Végösszeg</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

Szlovákia esetén a vajdaságihoz hasonlóan erős területi koncentráció mutatható ki, ahol Dél-Szlovákia–Közép-Magyarország a legjellemzőbb irány.

A korcsoportok szerinti megoszlás azonban kevésbé függ a magyar települések szerinti eloszlástól, hanem inkább a küldő területek szerint mutat szignifikáns különbségeket. A Dél-Szlovákiából érkezők általában fiatalabbak, mint az Észak-Szlovákiából jövők.

1. ábra

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező szlovákiai diákok területi osztályozások és korcsoportok szerint, 2005–2011

Románia

A magyar területi beosztás – mint említettük – minden országra azonos, míg a romániai (erdélyi) a határ menti (Arad, Bihar, Szatmár, Temes) és a nem határ menti megyékre tagozódott.

7. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező romániai diákok megoszlása az eredeti romániai területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

Romániai oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Határ menti	4,14	63,49	32,37	100,00
Nem határ menti	30,60	8,78	60,62	100,00
<i>Végösszeg</i>	<i>20,55</i>	<i>29,56</i>	<i>49,89</i>	<i>100,00</i>

8. táblázat

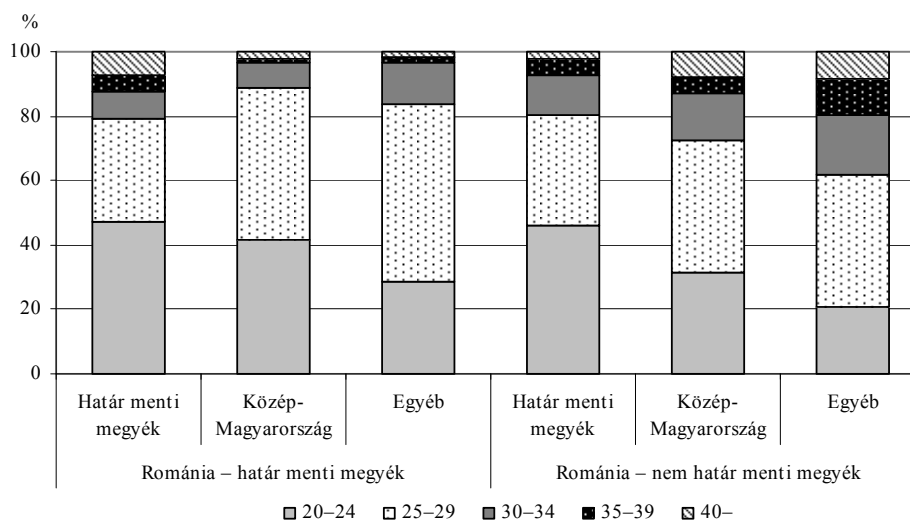
A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező romániai diákok megoszlása a jelenlegi magyar területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

Romániai oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Határ menti	7,65	81,58	24,65	37,98
Nem határ menti	92,35	18,42	75,35	62,02
<i>Végösszeg</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

2. ábra

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező romániai diákok területi osztályozások és korcsoportok szerint, 2005–2011

Románia esetén a határ menti áramlások nem annyira jellemzők. Kimutatható, hogy a romániai diákok (a szerbiaiakhoz hasonlóan), akik most a határ közelében tanulnak (a magyar oldalon), nagyobb arányban érkeztek a határ közeléből (81,58%). Budapestet és Pest megyét leginkább azok a diákok választják, akik nem közvetlenül a román határ melletti megyék valamelyikéből jöttek.

Magyarország migrációs központjában és egyéb megyékben tanuló román állampolgárok többsége magasabb életkorú, mint a határ mellett letelepedők. Ugyanakkor a 35 év feletiek eloszlása nagyon változatos képet mutat, nem alakulnak ki egyértelmű tendenciák. Ennek oka lehet, hogy idősebb életkorokban az esetleges tanulási lehetőségek beszűkülésével a földrajzi viszonyok kevésbé válhatnak meghatározókká.

Szerbia

A fentebb leírtak alapján az eredeti (szerbiai) lakóhely körzeteit két csoportba soroltuk. Az első csoportot a határhoz közel eső észak-bácskai, észak-bánáti és nyugat-bácskai körzetek alkotják, a második csoportba a dél-bácskai, a dél-bánáti, a közép-bánáti és a szerémségi területek tartoznak. Magyarországon is három csoportot különböztethetünk meg a vizsgált migrációs rendszer jellemzésére. Így a határ menti megyéket (Csongrád, Bács-Kiskun), a migrációs centrumterületeket (Budapest és Pest megye) és az egyéb megyéket.

9. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező szerbiai diákok megoszlása az eredeti szerbiai területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

Szerbiai oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Dél-Vajdaság	6,20	45,90	47,90	100,00
Észak-Vajdaság	8,60	54,00	37,40	100,00
<i>Végösszeg</i>	<i>8,30</i>	<i>53,20</i>	<i>38,50</i>	<i>100,00</i>

10. táblázat

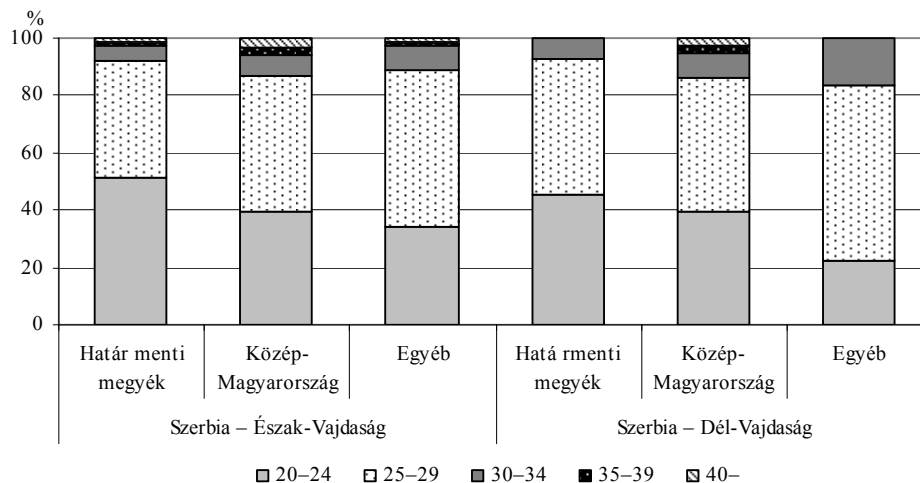
A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező szerbiai diákok megoszlása a jelenlegi magyar területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

Szerbiai oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Dél-Vajdaság	7,70	9,00	13,00	10,40
Észak-Vajdaság	92,30	91,00	87,00	89,60
<i>Végösszeg</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

3. ábra

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező szerbiai diákok területi osztályozások és korcsoportok szerint, 2005–2011

A legnagyobb áramlás Észak-Vajdaság és Csongrád, illetve Bács-Kiskun megye között valósul meg. Azok a magyarországi hallgatók, akik Észak-Vajdaságban születtek, 54%-ban a két határ menti magyar megyében tanulnak. Csongrád és Bács-Kiskun megyékben általában fiatalabbak a hallgatók, míg Közép-Magyarországon a magasabb életkorúak is megjelennek, függetlenül az elvándorlás helyétől.

Ukrajna

Az első csoportot a határhoz közel eső beregszászi, munkácsi, nagyszőlősi és ungvári járások alkotják. Ez a terület az Alföld szerves folytatódásaként a Kárpátaljai-alföld, amely a Magyarországra vándorlás által leginkább érintett térség. A magyarság itt van jelen legnagyobb létszámban és arányban Ukrajna területén (Molnár–Molnár 2005, Fodor 2005, Kocsis et al. 2006), illetve az ukrajnai magyarság nagy része ezen a területen él. A második csoport tagjai Kárpátalja hegyvidéki területeiről, Lemkó (nagybereznai és perecsenyi járások) és Bojkóvidékről (szolyvai, volóci, ilosvai és ökörmezői járásokból), továbbá a Hucul-vidékről (rahói járás) és a Máramarosi-medencéből (a huszti és a técsői járásból) érkeztek.

11. táblázat

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező ukrajnai diákok megoszlása az eredeti ukrajnai területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

Ukrán oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Kárpátaljai-alföld	30,94	20,00	49,12	100,00
Kárpátaljai-hegyvidék	30,77	18,46	50,77	100,00
<i>Összesen</i>	<i>30,92</i>	<i>19,93</i>	<i>49,16</i>	<i>100,00</i>

12. táblázat

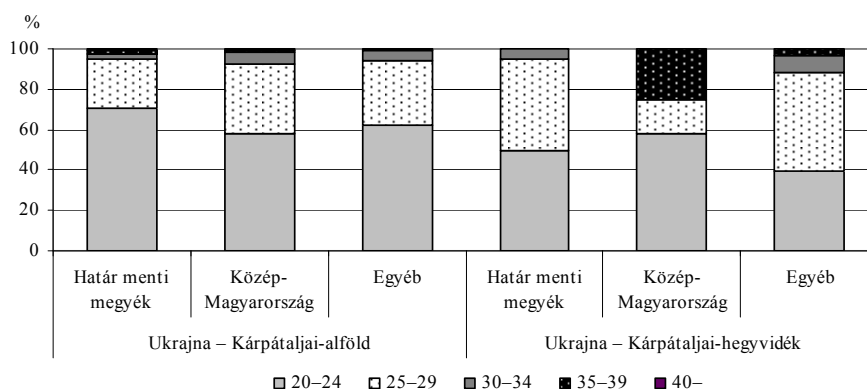
A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező ukrajnai diákok megoszlása a jelenlegi magyar területi csoportok szerint, 2005–2011

(Százalék)

Ukrán oldal	Magyar oldal			
	egyéb	határ menti megyék	Közép-Magyarország	összesen
Kárpátaljai-alföld	95,96	96,24	95,81	95,88
Kárpátaljai-hegyvidék	4,04	3,76	4,19	4,06
<i>Összesen</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

4. ábra

A magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező ukrajnai diákok területi osztályozások és korcsoportok szerint, 2005–2011

Kárpátaljai-alföld és Közép-Magyarország között mutatható ki szoros kapcsolat. A határ menti magyar megyék főképpen csak a határ túloldaláról érkezettek számára jelentenek vonzó célpontot. A legtöbben Budapestet és Pest megyét választják, függetlenül az állandó ukrainai lakóhely elhelyezkedésétől.

A négy ország eredményeiből kimutatható, hogy a diákok domináns része Budapestet és Pest megyét választja tanulmányai helyszínéül, míg kisebb hányaduk a határ menti kistérségek felsőoktatási intézményeibe jelentkezik és nyer felvételt. Budapest a migránsok globális célpontja, ahol a nem szomszédos országokból való hallgatók többsége is lakik. Minél messzebből érkeztek a hallgatók, arányukban annál inkább a főváros válik elsődleges célpontjukká.

Eredményeink szerint a migránsok területi megoszlásában meghatározó szerepe van a célterületek térbeli fekvésének. A felsőoktatási intézmény választásában a központi fekvésű, valamint a határ menti – ez esetben periferikus – térségek is fontos szerepet játszanak.

A határrégiókat a telephelyelméletek tradicionálisan hátrányos területként szemlélték, a vámhatárok vagy a potenciális katonai fenyegetés miatt (Anderson–O’Dowd 1999). A növekvő tranzakciós költségek okán a nemzeti határok negatívan érintették e régiók gazdaságát, nem beszélve arról, hogy az adott nemzeti piac potenciális vásárlóereje is a perifériákon gyengébb. A felmerülő adók és vámok, a különböző nyelvek és a kultúrák gátolták a határon átnyúló kereskedelmet, csökkentve az igényt a hazai vagy külföldi gyártók elhelyezkedésére e régiókban (Hansen 1977). E kedvezőtlen kép a globálissá váló (transznacionális) piaci folyamatok és a nagy nemzetközi gazdasági integrációk, egyezmények (például WTO) korában megváltozott. *A határrégiók egyre inkább aktív kontakttérre* (Nemes-Nagy 1998, Nijkamp 1998), a hallgatók számára is vonzó területekké alakulnak át, mintegy „*posztmodern*” értelmezést kapnak, ahol a *társadalmi, kulturális és gazdasági, egyének és csoportok közötti kapcsolatok* revitalizálódnak (Langer 2001). A Kárpát-medencei hallgatók esete erőteljes társadalmi revitalizálódási folyamatra hívja fel a figyelmet, amelyet az elmúlt 20 év változásai hoztak felszínre. Ahogy Magyarországon Budapest centrumtérség, úgy a határok mentén hasonló karakterisztikával rendelkező, lokális centrumterületek emelkednek ki. Nevezetesen Szeged, Pécs, Győr, Sopron, Miskolc, Debrecen és Nyíregyháza. Hasonló folyamatokat figyelhetünk meg a nemzetközi vándorok tekintetében is (Kincses 2012).

Összefoglalás

A határon átnyúló vándorlások egyre kevésbé jelentenek végleges letelepedési szándékot, sokkal inkább az életpálya egy-egy állomását. Tipikusan ilyen jelenség a tanulási célú migráció. Ugyanakkor azzal, hogy valaki más környezetet ismer meg, összehasonlításokat tesz korábbi lakóhelyének lehetőségeivel, ez pedig növeli a végleges elvándorlási szándékot, amely a kibocsájtó régiók számára (főleg ha a kisebbségi társadalmakat veszszük alapul) nagy veszteségeket jelent.

A tanulási célú vándorlás legnagyobb befogadó országainak sorában Magyarország az előkelő 19. helyet foglalta el a világban. Az itt tanuló külföldi állampolgárok túlnyomó többsége a szomszédos országokból érkezik, Magyarország jelentős etnikai migráció helyszíne. Tekintettel a 2011-es állampolgársági törvény rendelkezései által bekövetkezett változásokra, a hazai felsőoktatási intézményekbe a jövőben magyar állampolgárság-

gal is rendelkező szerbiai, romániai, szlovákiai és ukrainai magyarok jelentkeznek majd. Így a származási hely kevésbé lesz meghatározó, és torzítani fogja azt a képet, amit tanulmányunkban, a 2005–2011-es időszakot alapul véve, lehetőségünk volt bemutatni. Tanulmányunkban – a felsőoktatási intézményekbe jelentkező külföldi tanulók csoportját elemezve (szerbiai, romániai, szlovákiai és ukrainai) – karakteres kapcsolatokat mutatunk ki az elvándorlás és a célterületek között, azaz jellemző, hogy a Kárpát-medence melyik részéről Magyarországra hová és milyen tulajdonságú egyetemisták mozognak.

Rámutattunk továbbá arra is, hogy a szomszédos országok közül Szlovákia, Románia, Szerbia és Ukrajna számítanak a legnagyobb küldő országoknak.

A külföldi diákok domináns része Budapest és Pest megye felsőoktatási intézményeit választja, míg kisebb hányaduk a határ menti térségekbe felvételizik. Budapest globális célpontja a migránsoknak, ahol a nem szomszédos országokból való hallgatók többsége is tanul. Minél messzebből érkeztek a hallgatók, arányukban annál inkább a főváros válik elsődleges célpontjukká. Ahogy Magyarország esetén Budapest centrumtérség, úgy a határok mentén hasonló karakterisztikával rendelkező, lokális centrumterületek emelkednek ki. Nevezetesen Szeged, Pécs, Győr, Sopron, Miskolc, Debrecen és Nyíregyháza.

IRODALOM

- Anderson, J. – O’Down, L. (1999): Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meaning, Changing Significance. *Regional Studies* 33(7): 593–604.
- Atlas of Student Mobility (2006): <http://atlas.iienetwork.org>.
- Brooks, R., Waters, J., (2011): *Student Mobilities, Migration and the Internationalization of Higher Education*, New York, Palgrave macmillan.
- Csanády Márton – Személyi László (2006): Brain Drain. Közelkép a diplomás magyarokról. *Századvég*. 41 (3): 79–122.
- Erdei, I. (2005): Hallgatói mobilitás a Kárpát-medencében. In: Kozma Tamás (szerk.): *Educatio* 14 (2): 334–359.
- Extra, G., Yagmuur, K. (2004): European perspectives on immigrant minority languages at home and at school, In: Luchtenberg, Singrid: *Migration and Change*, Taylor & Francis e-Library.
- Fodor Gyula (2005): A beregszászi járás népességföldrajzi adottságai. In: Czine K. (szerk.): *Kisközégtől az eurorégióig.*, pp. 101–112. Debrecen, Didakt Kft.
- Gürüz, K., (2008): *Higher education and international student mobility in the global knowledge economy*, Albany, State University of New York Press.
- Hablicsek László (1996): Néesség-előreszámítások, társadalmi-demográfiai előrebecslések. In: Klinger András (szerk.): *Demográfia*. pp. 375–410. Budapest, KSH-ELTE ÁJTK Statisztikai és Jogi Informatikai Tanszék.
- Hablicsek László (2004): A nemzetközi vándorlás hatása Magyarország népességének változására. *Demográfia* 47 (3-4): 300–320.
- Hansen, N. (1977): Border Regions: a Critique of Spatial Theory and a European Case Studies. *Annals of Regional Science*. 11 (1): 1–12.
- Hatton, T. J. – Williamson, J. G. (2005): *Global Migration and the World Economy: Two Centuries of Policy and Performance*, Cambridge, MIT Press.
- Horváth István (2004): Az erdélyi magyar fiatalok Magyarország irányú tanulási migrációja 1990–2000. *Erdélyi Társadalom*. 2 (2): 59–84.
- Illés Sándor – Kincses Áron (2008): Foreign Retired Migrants in Hungary. *Hungarian Statistical Review* 12, 86 (12 Special number): 88–111.
- Kincses Áron (2012): *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- Kis Tamás (2007): Demográfiai modellek és a migráció. *Régió* 18 (2): 160–189.

- Kiss Tamás (2004): *Áldás, népesség? - Sorskérdés a Kárpát-medencében*, Nemzetközi tudományos konferencia, Nagyvárad és Félix-fürdő, 2004. október 1-2., <http://www.szpma.hu/node/90> (letöltve: 2011. augusztus 19.).
- Kocsis Károly – Bottlik Zsolt – Tátrai Patrik (2006): *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régióiban (1989–2002)*. Budapest, MTA FKI.
- Kollányi Zsófia – Szajp Szabolcs (2008): A bevándorlás munkaerő-piaci hatásai: In: Hajduk Annamária (szerk.): *Esély vagy veszély? Bevándorlás Magyarországra*. pp. 38-54. Budapest, DEMOS Magyarország Alapítvány.
- Kovács Éva – Melegh Attila (2000): „Lehetett volna rosszabb is, mehetünk volna Amerikába is”: Vándorlástörténetek Erdély, Magyarország és Ausztria háromszögében. In: Sik Endre – Tóth Judit (szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról*. pp. 93–152. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport.
- Központi Statisztikai Hivatal (2008): *Demográfiai Évkönyv, 2007*. Budapest.
- Langer Josef., (2001): “A határ új jelentése Közép-Európában”. In: Éger György és Langer Josef (szerk.): *Határ, régió, etnikumok Közép-Európában*. pp. 74-92. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet
- Molnár József – Molnár D. István (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.
- Nemes-Nagy József (1998): *Tér a társadalomkutatásban – „Ember-Település-Régió”*. Budapest. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Nijkamp, P. (1998): *Moving Frontiers: a Local-global Perspective*, Research Memorandum no. 22. Amsterdam Vrije Universiteit of Amsterdam, Faculty of Business Administration and Econometrics
- Pries, L. (2004): Transnationalism and migration. New challenges for social sciences and education. In: Luchtenberg, S.: *Migration, Education and Change*, pp. 15–39. London and New York, Routledge.
- Rédei Mária (2006): Külföldön tanulni. *Magyar Tudomány*. 167 (6): 746–757.
- Rédei Mária (2007): A hallgatói mobilitás földrajza. *Földrajzi Közlemények CXXXI. (LV.) (4)*: 419–430.
- Rédei Mária (2008): *A tanulmányi célú mozgás*. MTA doktori értekezés, Budapest.
- Rédei Mária (2009): *A tanulmányi célú mozgás*. Budapest, Reg-Info Kft.
- Statisztikai tájékoztató. Oktatási évkönyv 2010/2011. 2011.
- T. Mircsics Zs. (2001): “Hazától hazáig. A Vajdaságban és Magyarországon tanuló vajdasági magyar egyetemi hallgatók életkilátásai és migrációs szándékai.” In: Gábrity Molnár Irén – Mircsics Zsuzsa (szerk.) *Fészekhagyó vajdaságiak*. pp. 162–204. Szabadka, Magyarágkutató Tudományos Társaság.
- Tóth Pál Péter (2002): *Nemzetközi vándorlás – Magyarország (1990–2000)*. Készült a Népesedési Kormánybizottság Migrációs Bizottsága 2002. programja keretében.

Kulcsszavak: tanulási célú migráció, Kárpát-medence, etnikai térfolyamatok.

Resume

In terms of the regional distribution of foreign students we pointed out that Budapest and Pest county account for a major part of them, while the micro-regions along the border for a smaller part. Budapest is a main destination for learning purpose migrants accounting for the majority of non-European citizens. According to the analysis of the sending areas of foreign students we can highlight, that most of the students arrived from Romania, Serbia, Ukraine and Slovakia in Hungary. We pointed out that migrants from the border areas of neighbouring countries, against those arriving from elsewhere, prefer the border areas in the other side of the border to settle down.